

Analyzing the Attitude Towards the Meaning of Child in Contemporary Identities (Case Study of Young Couples in Tehran)

Shirkavnd, A.^I, Zolghadr, Kh.^{II}, Ghasemi, A.^{III}

<https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2023.26617.2134>

Received: 2022/07/20; Accepted: 2022/11/29

Type of Article: **Research**

Pp: 297-324

Abstract

This research aims at the attitude towards the meaning of child among couples who live in Tehran in the 2011-2020. Today's changes and transformations that have occurred in the field of the family is a multi-causal matter, one of the most important of these causes is the identity changes in the young generation and young couples. These developments are inevitable and necessary for the world that surrounds us. Accordingly, a large part of gender roles and traditional and relatively fixed identity sources have lost their priority for today's modern man and have provided him with newer possibilities for presenting himself and feeling valuable. The couple's attitude towards the child (as one of these transformations), as much as it is an individual or marital decision and choice, can be a construction of the change of the couple's identity in the new era, in both ways (whether they want child or not) will have different consequences on the couples of the last decade compared to the couples of previous generations. The method of this data theory is the foundation. The data required for this research is the result of a semi-structured interview with 24 young couples living in Tehran. The method of selecting the participants is purposeful and accessible and determining their number upon reaching the saturation stage has been determined. Based on the results of the research, the central phenomenon of "priority of freedom over constraint", as the general axis of the research, explains the attitude towards children among young couples.

Keywords: Child of Reluctance, Precedence of Freedom over Constraint, Foundation Data Theory, Contemporary Identities.

I. PhD student in Sociology, Science and Research Department, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

II. Assistant Professor, Department of Sociology, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author). **Email:** Kzolghadr@hotmail.com

III. Assistant Professor, Department of Sociology, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Citations: Shirkavand, A.; Zolghadr, K. & Ghasemi, A., (2023). "Analyzing the Attitude Towards the Meaning of Child in Contemporary Identities (Case Study of Young Couples in Tehran)". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 11(21): 297-324 (doi: 10.22084/csr.2023.26617.2134).

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_4981.html?lang=en

1. Introduction

The issue that we are witnessing today in Iran under title of decreasing population growth rate can be influenced by changing attitudes and beliefs of couples about themselves and meaning of child. Some couples don't consider having children as anything other than necessary for the formation of a marriage and its continuation. Rather, with completely rational attitude, they estimate meaning of having child and the consequences of having child or not. In this evaluation and revisions about meaning of child, taking into account job position, social, psychological, economic and individual characteristics of couple, it leads to the decision to have or not to have a child. The developments and changes of the modern era are much faster than previous eras. The speed of changes is like it is difficult to coordinate path and process of life with speed of social and cultural changes. In such way that people of modern age, with all their efforts for modern life, are still behind it and always worry about traditional and old thoughts, clothing and lifestyle compared to modern models. In the meantime, tremendous changes that have occurred in field of cohabitation and relationships between men and women are among categories that are very remarkable and reflective compared to their classical and traditional ways.

Detailed questions: 1- In couple's opinion, what does having childbearing? (Perception) 2- What is the perception of the participants about the concept of motherhood and fatherhood in the contemporary era? (Perception) 3- How do participants define their identity? (Perception) 4- What factors have caused a change in attitude and rethinking about meaning of children and having children among participants? (causes) 5- What conditions and contexts have caused participants to change their attitude and rethink the concept and meaning of child? (intervening conditions) 6- What are the participant's strategies to better match the new identity? (Strategies) 7- What have been consequences of identity changes and attitudes towards marriage and childbearing in couples participating in research? (consequences)

Research method: The method of research is grounded theory. The study population of research includes 24 couples who got married in 2013 to 2015 and do not intend to have children and are still childless. These people were selected by purposeful selection method among the eligible ones who were aware of subject of research. The number of participants determined saturation stage of theoretical and to some extent, conceptual data. All participants in research had academic education (at least bachelor's degree)

and except for two women, the rest were employed. Therefore, the community of participants is special and representative sample of educated people with medium to high social status, which has an impact on results and findings of research. Interviews were conducted in public spaces like parks or cafes and on university campus. The interviews lasted between twenty minutes and one hour.

In this research, researcher has used methods as evaluation by participants, control and review of conceptual and theoretical findings by supervisors and advisors, and analytical comparisons to gain confidence in research findings.

1- Control or validation by the members: in research, by validating extracted categories with opinion of respondents (12 people), they were asked to evaluate general findings and comment on it. The participants confirmed validity of obtained findings. 2- Analytical comparisons: the field findings of research, by reviewing and returning to theories, raw data and going from analogy to induction, the correctness of abstract findings was reviewed.

3- In the open-centered and selective coding stage, the opinions of supervisors and consultants as well as experts familiar with the method have been used. The flow of open coding in this research was such that every interview, upon reaching home, was written and then all its important points were entered into the open coding table. In the second step, all data that referred to common concept were sorted one after the other and sub-category containing all the common concepts was selected. In the next step, the obtained subcategories were placed in more abstract class that was more comprehensive than previous step, called categories. During data collection, these steps have been in form of going back and forth to field and process.

Research Findings

After coding interviews, choosing concepts and process from induction to analogy and arriving at sub-categories and main categories, finally central paradigm model of “precedence of freedom over constraint” was chosen as central phenomenon. What researcher means by the central term is priority of freedom over restraint, preferring and choosing to live freely and without child’s worries over responsibility and restraint caused by having child. The patterns governing today’s modern society have presented a new definition of style and way of life. This modern style is in such way that social constraints and restrictions can disrupt its relationships. The need to be free to enjoy life or have enough time for other occupations, social and academic, seems necessary.

Therefore, the participants in this research prefer to have their time and energy under management and control and keep them away from being tied to responsibility, especially the responsibility of their child, as much as necessary. The following paradigm model, like the paradigm model in the grounded theory method, is the final model emerging from the research findings, which shows this phenomenon among the participants that the priority of freedom over restraint is the core of the changes in the meaning of children among It is a couple of the last decade.

Conclusion

The results of the research show that the participants in the research are rethinking and rethinking the meaning of the child in life and its necessity, and the root of these rethinking changes is the change of traditional to modern identity The understanding of the couples of the last decade about the child and its necessity for the continuation and consistency of married life is different from the past. This difference is related to the difference in attitude of contemporary couples, which arises from the dominant thinking of modernity.

The concept of motherhood and fatherhood is no longer necessary for couples, but they consider it from other angles, such as the (according to them) unsuitable conditions of the current society for the child, or the priority of individual progress in various fields over spending time and energy for the child, or priority being free and not being bound by a child, they look at the choice of father and mother, the meaning and concept of a child.

واکاوی نگرش به معنای فرزند در هویت‌های معاصر (مورد مطالعه: زوجین جوان تهرانی)

عاطفه شیرکوند^۱، خدیجه ذولقدر^۲، عاصمه قاسمی^۳

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2023.26617.2134>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۹، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۸

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۳۲۴-۲۹۷

چکیده

این پژوهش درصدد نگرش به معنای فرزند در بین زوجین تهرانی است. تغییرات و تحولاتی که امروزه در حوزه خانواده به وجود آمده، یک امر چند علیتی می‌باشد که یکی از مهم‌ترین این علت‌ها، تحولات هویتی در نسل جوان و زوج‌های جوان است. این تحولات ناگزیر و لازمه جهانی است که ما را دربر گرفته است. بر همین اساس، بخش زیادی از نقش‌های جنسیتی و منابع هویتی سنتی و نسبتاً ثابت، اولویت خود را برای انسان مدرن امروزی از دست داده و امکان‌های جدیدتری را برای عرضه خود و احساس ارزشمندی در اختیار او قرار داده است. نگرش زوجین به فرزند، به همان اندازه که یک تصمیم و انتخاب فردی و یا زناشویی است، می‌تواند یک برساخت از تغییر هویت زوجین در عصر جدید باشد که در هر دو صورت (خواستن یا نخواستن فرزند)، پیامدهای متفاوت تری بر زوجین دهه اخیر نسبت به زوجین نسل‌های قبل، دربر خواهد داشت. روش این مطالعه داده بنیاد است. داده‌های مورد نیاز این پژوهش حاصل مصاحبه نیمه ساخت یافته با ۲۴ نفر از زوجین جوان ساکن شهر تهران می‌باشد. شیوه انتخاب مشارکت‌کنندگان، هدفمند و در دسترس و تعیین تعداد آن‌ها با رسیدن به مرحله اشباع، مشخص شده است. براساس نتایج پژوهش، پدیده محوری «تقدم رهابودگی به تقید»، به عنوان محور کلی پژوهش، نگرش به فرزند را در بین زوجین جوان تبیین می‌کند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، مشارکت‌کنندگان، نسبت به معنای فرزند در زندگی و وجوب آن دچار بازاندیشی و بازمعنایی می‌باشند که ریشه این تغییرات بازاندیشانه در تغییرات هویت سنتی به مدرن می‌باشد..

کلیدواژگان: فرزند ناخواهی، تقدم رهابودگی به تقید، نظریه داده بنیاد، هویت‌های معاصر.

I. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
II. استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

Email: Kzolghadr@hotmail.com

III. استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

ارجاع به مقاله: شیرکوند، عاطفه؛ ذولقدر، خدیجه؛ قاسمی، عاصمه، (۱۴۰۱). «واکاوی نگرش به معنای فرزند در هویت‌های معاصر (مورد مطالعه: زوجین جوان تهرانی)». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۱(۲۱): ۲۹۷-۳۲۴. doi: 10.22084/CSR.2023.26617.2134

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_4981.html?lang=fa

۱. مقدمه

مسئله‌ای که امروزه در ایران تحت عنوان «کاهش نرخ رشد جمعیت» شاهد هستیم، می‌تواند از یک جهت تحت تأثیر تغییر نگرش‌ها و باورهای زوجین از خود (آیا باید پدر یا مادر شوم؟) و از معنای فرزند باشد. برخی از زوجین، فرزندآوری را جز ملازم و متلزم برای تشکیل زندگی مشترک و ادامه آن در نظر نمی‌گیرند، بلکه با نگرشی کاملاً عقلانی به برآورد کردن معنای فرزند و تبعات بودن یا نبودن آن درمی‌پردازند. در این ارزیابی و بازنگری‌ها در مورد معنای فرزند، در نظر گرفتن موقعیت شغلی، اجتماعی، روانی، اقتصادی و ویژگی‌های فردی زوجین، سبب اتخاذ تصمیم در مورد داشتن یا نداشتن فرزند می‌گردد. تحولات و تغییرات عصر مدرن، بسیار پرشتاب‌تر از اعصار قبلی در جریان می‌باشد. سرعت این تغییرات به گونه‌ای است که دیگر به سختی بتوان مسیر و روند زندگی را با سرعت تغییرات اجتماعی و فرهنگی هماهنگ نمود. به گونه‌ای که، افراد عصر مدرن، با تمام تلاش خود برای زندگی مدرن، بازهم از آن عقب هستند و همواره دغدغه سنتی و قدیمی بودن افکار، پوشش و سبک زندگی را نسبت به الگوهای مدرن دارند. در این میان، تغییرات شگرفی که در عرصه زندگی مشترک و روابط بین زن و مرد، به وجود آمده، از جمله مقولاتی است که نسبت به شیوه‌های کلاسیک و سنتی خود، بسیار قابل توجه و تأمل می‌باشد.

«رفتار فرزندآوری زنان ایران در دوره‌های مختلف تاریخی و برحسب تجربه زیسته مشترک و حوادث و تجربیات تاریخی هر نسل، تابع عوامل متفاوتی است. ابژه‌های نسلی زنان نسل‌های پس از انقلاب عبارتند از: اینترنت، ماهواره، شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی، و... که براساس این ابژه‌های نسلی، ذهنیت و هویت نسلی خود را ساخته و این هویت نسلی که متفاوت از هویت و ذهنیت نسلی زنان قبل از انقلاب است، سمت و سوی رفتار فرزندآوری و ارزش فرزند را به داشتن فرزند کمتر سوق داد» (اجاقلو و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲۳). تصمیم برای بی‌فرزندگی دائمی توسط زوجین یا حداقل یکی از زوج‌ها، بیشتر از این‌که یک برساخت و هویت جدیدی باشد که توسط خود فرد اتخاذ می‌شود، یک نوع غلبه و استیلای شرایط حاکم (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) بر فرد است؛ به عبارت دیگر، فردی که نمی‌خواهد تن به کلیشه‌های سنتی ازدواج و فرزندآوری بدهد، به ناچار مجبور می‌شود از فرامین و الگوهای مدرن تبعیت نماید. همین تبعیت از الگوهای معاصر و جدید، به دلیل عدم تطابق کامل با بسترهای فکری، تربیتی، اجتماعی و فرهنگی شخص، ممکن است در برهه‌هایی از زندگی، فرد را دچار تزلزل‌ها و شک در صحیح بودن انتخاب بی‌فرزندگی دائمی گرداند. همین امر باعث به وجود آمدن پیامدهای عذیده‌ای برای زوجین از جمله بارداری در سنین بالا

یا از دست رفتن فرصت بارداری به دلیل افزایش سن زن می‌گردد. واکاوی معنای فرزند در زوجین جوان، مسائل بسیار درهم‌تنیده و پیچیده‌ای را پیش‌روی محقق می‌گشاید. «در حال حاضر کاهش گرایش به فرزندآوری به فهرست مسائل اجتماعی کشور پیوسته است» (ترکیان‌ولاشانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۴۲)؛ ازسوی دیگر، طبق درگاه مرکز آمار کشور، میزان مولید از ۱،۴۸۷،۸۵۰ در سال ۱۳۹۶، به ۱،۱۱۳،۹۶۴ در سال ۱۳۹۹، رسیده است.^۱ مسأله محقق در این پژوهش در پرداختن به معنای فرزندخواهی و تمایل یا عدم تمایل زوجین دهه نود به بعد به داشتن یا نداشتن فرزند، علاوه بر مسائل و معضلات کلان (کاهش و پیری جمعیت)، قابل توجه بودن معضلات و مسائل خرد از قبیل رشد فردگرایی به بهای افزایش افسردگی و تنهایی و عزلت افراد، کاهش حس مسئولیت‌پذیری و نیز بی‌انگیزگی و بی‌معنایی زندگی به دلیل غلبه حس سنتی و کلاسیک از مادری و پدری بر زوجین می‌باشد.

تغییرات اساسی در هویت سبب تعلق خاطر افراد به اندیشه‌ها و باورهای عمدتاً غربی گردیده است که هدف آن به حاشیه‌راندن و منزوی نمودن هویت‌های پیشامدرن می‌باشد. اثرات این تغییر و تحولات در عناصر هویت‌ساز افراد را در تمام شئون زندگی، از نوع روابط و مناسبات بین افراد به‌ویژه روابط زن و مرد، شیوه‌های آشنایی و ازدواج و فرزندآوری کاملاً مشهود می‌باشد. «بی‌تردید کاهش جمعیت در ایران، معلول عوامل متعددی است، ولی تأثیر مدرنیته و نفوذ سبک زندگی غربی در لایه‌های مختلف زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی ایرانیان، از عوامل مهم کاهش جمعیت در کشور است. فرهنگ غربی که برپایه اعتقاد به انسان‌محوری بنا شده، می‌کوشد این برداشت را در ذهن مردم ایجاد کند که برای خوشبختی و لذت بردن بیشتر از زندگی، باید تعداد اعضای خانواده را محدود کرد و این کار با کنترل باروری و کاهش زادوولد محقق می‌شود. این تلقی به‌گونه‌های مختلف و از راه‌های گوناگون در کاهش جمعیت کشورمان مؤثر بوده است» (جوکار و صفورایی‌پاریزی، ۱۳۹۳: ۴۰). هدف اصلی این پژوهش، شناخت نقش هویت بازاندیشی‌شده زوجین و تعریف آن‌ها براساس این هویت جدید، از فرزند می‌باشد.

۲-۱. پیشینه تجربی پژوهش

نتایج پژوهش «شیرکوند» و همکاران (۱۴۰۱)، با عنوان «شناخت هویت‌های معاصر و فرزندناخواهی در میان زوجین جوان» نشان می‌دهد که «سیالیت هویت» به عنوان پارادایم اصلی پژوهش، نشان‌دهنده معنای فرزند در بین زوجین جوان می‌باشد. از علل این پدیده، هویت بازاندیشی‌شده و خودآگاهی فرآیندی است که پیامد آن پذیرش

اجتماعی فرزندان خواهی در جامعه است. «ابراهیمی» (۱۳۹۹)، در پژوهش خود با عنوان «حق فرزند خواهی زوجین از یک دیگر از منظر فقه امامیه» با بررسی مسأله فرزندآوری و حق مطالبه آن برای زوجین از منظر فقه اسلامی، براساس جمع عرفی روایات باب عزل، در کنار دیدگاه‌های سه‌گانه موجود از مراجع، دیدگاه چهارمی با عنوان «تقدم حق هر یک از زوجین که طالب فرزند باشد» اختیار نموده است؛ براساس این دیدگاه، در صورت فرزند خواهی از سوی یکی از زوجین، دیگری ملزم به داده این حق طبیعی به وی است. یافته‌های پژوهش «افرا» (۱۳۹۹) با عنوان «تیین جامعه‌شناختی رابطه فردگرایی و تغییرات خانواده در شهر بجنورد» نشان می‌دهد که فردگرایی ۵۴٪ و اریانس تغییرات خانواده را تبیین می‌کند. وزن‌های قانونی نشان می‌دهند که انزوای اجتماعی، رضایت از زناشویی و حمایت اجتماعی خانواده تغییرپذیرترین ابعاد تغییرات خانواده در مواجهه با فردگرایی هستند.

«رفعت‌جاه» (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «زنان جوان و بازتعریف معنا و نقش مادری مطالعه‌ای بر روی مادران ۲۵ تا ۴۰ ساله ساکن شهری» نشان می‌دهد که، آن‌چه در همه مادران پژوهش مشترک است، تمایل به مادر شدن و باور به ضرورت آمادگی و آموزش برای نقش مادری بود؛ اما مادران تحصیل‌کرده، صرف نظر از گرایش دینی‌شان ضمن مهم دانستن مادری نگاه انتقادی به معنای رایج مادری داشته و در پرداختن به علایق شخصی فعال‌تر عمل می‌کردند. در مادران تحصیل‌کرده با گرایش دینی بالا، شکاف بین تصور و تجربه مادری از تحصیل‌کرده‌های با گرایش دینی پایین کمتر بود؛ با این حال در دیدگاه انتقادی به قلت حقوق و کثرت وظایف مادران با آنان مشابه بودند (گورکان و همکاران، ۲۰۲۱). در مطالعه‌ای با عنوان «یک مطالعه کیفی در مورد ادراک از پدری»، با هدف بررسی چگونگی درک مردان از پدر بودن و درک مادران از پدر بودن شوهرشان، به این نتایج رسیدند که پدران دارای یک ادراک سنتی از مفهوم و نقش پدری هستند (زوفی داویندر، ۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «چه کسی تصمیم به بچه‌دار شدن می‌گیرد؟» نشان می‌دهند که به‌طور کلی، نظر هر دو شریک باید برای داشتن فرزند مؤثر می‌باشد، اما اهداف زنان تأثیر بیشتری بر تصمیم‌گیری برای داشتن فرزند دوم یا سوم دارد. این پدیده، ارتباط مستقیم با هزینه زندگی و هزینه کودکان برای زنان و مردان دارد (جارکوئیست، ۲۰۱۸). در پژوهشی با عنوان «فرزندآوری و ازدواج»، با هدف دستیابی به درک عمیق‌تر از معنا سازی ازدواج در رابطه با فرزندآوری است که در سوئد انجام شده است. داده‌ها در رابطه با ترتیب زمانی فرزندآوری و ازدواج مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این مطالعه نشان می‌دهد که ساخت معنای ازدواج فقط مربوط به زمینه زمانی نیست. عوامل اجتماعی، مانند طبقه اجتماعی یا تشکیل خانواده نیز ممکن است برای

چگونگی ساخت معنا مهم باشد. این مقاله به درک عمیق‌تر از معنی‌سازی به عنوان یک فرآیند رابطه‌ای ساخته‌شده در زمینه‌های خاص کمک می‌کند. در بررسی و مرور پیشینه‌های تجربی انجام‌شده، پی‌می‌بریم که موضوع این پژوهش مسبوق به سابقه پژوهشی بوده و دغدغه محققین داخلی و خارجی می‌باشد. هرکدام از پژوهشگران نام‌برده شده، از منظر و چشم‌اندازی متفاوت به مسأله باروری و خواستن و نخواستن آن پرداخته‌اند. در بین این پژوهش‌ها، هم مطالعات کمی و پهن‌دامنه به چشم می‌خورد و هم مطالعات عمیق و ژرف‌انگر کیفی؛ اما آنچه محققین در این پژوهش به دنبال آن هستند که در پژوهش‌های پیشین بدان پرداخته نشده، واکاوی معنای فرزند برای زوجین دهه نود است. این زوجین، بیشترین تغییرات و تحولات عصر مدرن را تجربه نموده‌اند؛ بنابراین مطالعه عمیق درک و تلقی آن‌ها از معنای فرزند و رویکردشان درخصوص تمایل به پدر و مادری یا انتخاب (اجباری یا انتخابی) بی‌فرزندی دائمی، می‌تواند افق‌های جدیدی برای اندیشمندان اجتماعی در عرصه جامعه‌شناسی خانواده روشن نماید.

۲. ملاحظات نظری

اگر تحولات هویت را در یک تقسیم‌بندی کلان، به سه قسمت هویت پیشامدرن، هویت مدرن و هویت پسامدرن، تقسیم نماییم، باثبات‌ترین و مقدم‌ترین هویت، هویت پیش از مدرن می‌باشد. «در جامعه مدرن نیز همانند فرهنگ‌های ماقبل مدرن، هویت شخصی تا حدی مبتنی بر روابط می‌ماند و میزانی از ثبات خود را حفظ می‌کند. اما شاهد ناپدید شدن تدریجی چارچوب‌های شناخته‌شده سنتی و بسیار ارزشمند هستیم که مردم می‌توانستند از آن‌ها برای شناختن خود و جایگاهشان در جامعه استفاده کنند و هویت‌های شخصی و جمعی خود را با آرامش نسبی بپذیرند» (استریناتی، ۱۳۸۸: ۳۱۱)؛ «از این رو، در پی حملات شدیدی که بر پیکر ساختارهای اجتماعی سنتی وارد آمد، هر یک از افراد (عمدتاً مردان و به ندرت زنان) می‌بایست، مستقل از صفاتی که به واسطه جایگاه سنتی یا طبیعی خود بدان‌ها متصف گشته‌اند، خود، هویت خویش را بسازند. از این حیث و با نظر به ذخایر سرشاری که فرد می‌یابد، چنین مقدر گشته که یکایک افراد، خود به جستجو، اکتساب و حتی برساختن هویت خویش برخیزند، آن‌هم در جهانی که روزبه‌روز ناشناخته‌تر و تحولاتش افزون‌تر می‌شود» (جی‌دان، ۱۳۹۳: ۱۱۵). براساس این دیدگاه، افراد در دوران مدرن، از آرامش نسبی ناشی از تعلق اجتماعی، قومی، مذهبی، فرهنگی و سنتی به یک هویت ثابت و جمعی، محروم شده و درازای آن، هویت‌های بی‌ثبات و شخصی، رو به فزونی می‌باشد.

«پست‌مدرنیسم، یک جریان مبهم و پیچیده است که در اواخر دهه ۱۹۶۰م. در غرب مطرح گردید؛ اگرچه مبانی فکری این جریان لزوماً تنها اندیشه‌های مدرنیستی را مورد حمله قرار نمی‌دهد، اما اساساً می‌توان چنین ادعا کرد که پست‌مدرنیسم واکنشی علیه مدرنیسم و مبانی معرفت‌شناسی و اصول مفروضه آن بوده است. مخالفت با هرگونه معرفت‌شناسی عام و کلی و لزوم احترام به معرفت‌شناسی‌های مختلف، سیالیت و شناور بودن معنا به حاکمیت هرگونه حقیقت واحد و یکپارچه، رد و ستیز با اصول و قوانین، عام‌گرایانه، تمامیت‌خواه، کلی‌نگر و مطلق‌اندیش، از جمله پایه‌های فکری اندیشه‌های پست‌مدرنیستی به‌شمار می‌آیند. «لیوتار» به‌عنوان یکی از اندیشمندان برجسته این رویکرد، پست‌مدرن را عدم‌ایمان به فرا‌روایت‌ها تعریف می‌کند؛ از منظر وی، غرب با بازتعریف کردن خود به‌عنوان یک فرا‌روایت، سعی دارد تا اصول عصر روشنگری را در قالب قوانینی عام و کلی به تمام جوامع تسری بخشد» (چوپانی، ۱۳۸۸: ۱۶۶).

در هویت پست‌مدرنیسم، بر هویت غیرذاتی، تاریخی و تجزیه‌فرد به کثرت و پراکندگی تأکید می‌شود. این گفتمان مشتمل بر سه گروه نظریه‌پرداز می‌باشد؛ «گروه اول، نظریه‌پردازانی هستند که معتقدند پست‌مدرنیسم موجب مرکزیت‌زدایی از سوژه شده است. سوژه مرکزیت‌زدا دیگر درباره‌ی هویت خویش براساس تاریخ یا زمان نمی‌اندیشد. زوال مدرنیته موجب تضعیف خصوصیات ساختاری و سنگ بناهای زندگی روزمره مثل: طبقه، جنسیت، نژاد، شغل، تحصیل و غیره شده است. گروه دوم، معتقدند، پست‌مدرنیسم فضای سومی برای به‌هم بستن هویت‌ها خلق کرده است که نه دست‌وپابسته و ویژگی ساختاری از پیش مقدرند و نه کاملاً خودسرانه و شناورند. گروه سوم، ویژگی اصلی پست‌مدرنیته را قدرت یافتن سوژه فردی می‌دانند که امکان برساختن هویت‌هایی را می‌یابد که از محدودیت مقوله‌های ساختاری و سنت رها شده، آزادی در مصرف، نشانه‌آزادی در انتخاب هویت و برساختن هویت شخصی مطابق سلیقه و ترجیحات فردی است» (بنت^۲، ۱۳۹۸: ۶۴-۶۷).

«به عقیده "مانوئل کاستلز"^۳، هویت سرچشمه معنا و تجربه برای مردم است. برداشت کاستلز از اصطلاح هویت، عبارت است از: فرآیند معناسازی براساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه به‌هم پیوسته‌ای از ویژگی‌های فرهنگی که بر منابع دیگر اولویت داده می‌شود. هویت از کلمات، احساسات و حالت ساخته نشده، بلکه مانند هر چیز دیگر در دنیا، از مواد اولیه و توسط تاریخ و تجربه پدید آمده است. ما می‌توانیم درباره‌ی درک، دگرگونی و آرایش مجدد صحبت کنیم، اما آن‌چه اهمیت دارد این است که هویتی را که ریشه در تاریخ نداشته باشد، نمی‌توان هویت دانست، بلکه موهومات صرف است» (کاستلز، ۲۰۰۹: ۱۱۵). در ادامه، کاستلز، بین صور و ریشه‌های هویت ساز تمایز قائل شده

و با سه دسته از هویت مشروعیت بخش، هویت مقاومت و هویت برنامه‌دار، آن‌ها را نشان می‌دهد. هویت مشروعیت که توسط نهادهای حاکم‌بر جامعه اعمال می‌گردد و بیشتر ناظر بر جنبه تحکمی و سلطه‌گری هویت است. هویت مقاومت، در واقع ناشی از عصیان گروه‌ها و احزاب بر هویت مشروعیت بخش می‌باشد که هدف آن برقراری دموکراسی و حق انتخاب و جامعه‌ای بدون تبعیض می‌باشد. سومین نوع هویت، یعنی هویت برنامه‌دار، ماحصل تحقق خواسته‌های فعالین و کنشگران و نخبگان اجتماعی برای بازسازی و برساخت هویت جدید می‌باشد.

نظریه هویت‌های نامنظم بورک نیز در واقع هم‌پوشانی زیادی با نظریه هویت چهل‌تکه یا سیال شایگان دارد. اساس نظریه وی این است که اضطراب، دودلی، عدم اطمینان و تحولات و تغییرات نسل جدید، ناشی از هویت‌های نامنظم و جداگانه‌ای است که تعارض آن‌ها با یک‌دیگر موجب استرس افراد می‌گردد. «داریوش شایگان»، بابیان دیگر، همان رویکرد در نظریه هویت چهل‌تکه خود، معتقد است، انسان عصر مدرن، قادر به نگه‌داشتن خود در قالب یک هویت نیست. وی بحران هویت نسل معاصر را نیز ناشی از همین امر می‌داند؛ زیرا، هویت‌های متکثر عصر مدرن، هم‌راستا و هم‌نوا با یک‌دیگر نمی‌باشند.

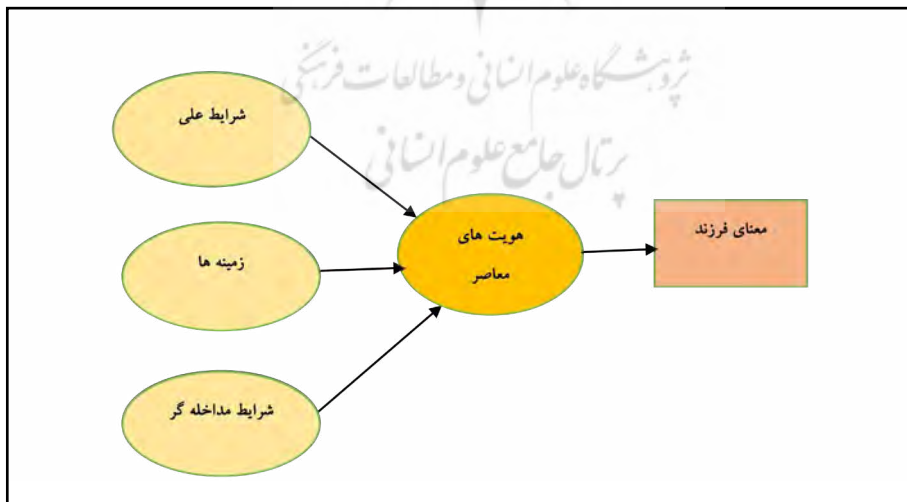
در نظر «تاجفل»، اشخاص برای قبولاندن امتیاز و رجحان گروه هویتی خود با دیگر گروه‌ها، اقدام به مقایسه می‌نمایند که تاجفل از اصطلاح «مقوله‌بندی اجتماعی»، برای نشان دادن این امر استفاده می‌نماید. «تاجفل معتقد است: مقوله‌بندی اجتماعی اجازه می‌دهد که درک‌کننده، محیط اجتماعی را به‌عنوان یک راهنمای عمل و مهم‌تر از آن یک سیستم جهت‌یابی برای خود ارجاعی و ارائه تعریفی برای جایگاه افراد در جامعه، به‌وجود آورد» (غفاری‌نسب و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۸).

از نظر «گیدنز»، بازاندیشی و تفکر در رابطه با هویت، از ویژگی‌های دوران مدرن می‌باشد. اقتضای دنیای مدرن ایجاب می‌کند که باورهای سنتی و کلاسیک در رابطه با هویت، قدرت خود را از دست بدهند و فرد در جامعه‌ای که مدام در معرض و بارش اطلاعاتی می‌باشد، به تفکر و بازتعریف هویت و هستی خود، بپردازد. «از نظر گیدنز هویت عبارت است از خودِ شخص آن‌گونه که شخص از خود تعریف می‌کند. به عقیده او، هویت انسان در کنش متقابل با دیگران ایجاد می‌شود و در جریان زندگی، پیوسته تغییر می‌کند؛ بنابراین هیچ‌کس دارای هویت ثابتی نیست» (گیدنز، ۱۳۹۳: ۱۵). براساس نظریه گذار دوم جمعیتی، که اولین بار توسط «لستهاق» و «ون دکا» مطرح شد، «پرداختن به تغییرات هم‌زمان و به‌هم‌پیوسته باروری، تشکیل خانواده و هم‌باشی‌هایی است که در اواخر دهه ۱۹۶۰م. در بسیاری از کشورهای واقع در شمال و غرب اروپا شروع شده

است» (سابوتکا^۴، ۲۰۰۸: ۱۷۱). گذار دوم باروری، به یک روایت اصلی از تغییرات ذهنی و فرهنگی، تبدیل شده است و وجه افتراق عمده آن با گذار اول، همانا شیفتگی بسیار شدید به آرمان‌های فردی، آزادی انتخاب فردی، خود تحقق بخشی و توسعه فردی و سبک زندگی و رهایی از قیدوبندهایی است که در تشکیل خانواده، نگرش به نظامات باروری و انگیزه مادر یا پدر شدن بازتاب دارد» (نجاتیان و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۲).

۱-۲. چارچوب مفهومی پژوهش

آن‌چه بتوان به عنوان محور نظریات عنوان نمود، بحث سیالیت و دگرگونی فرهنگ و باورهای فرهنگی بین انسان در زمینه‌های زمانی و مکانی می‌باشد. انسان عصر مدرن، از لحاظ باورهای فرهنگی، دچار بازبینی و بازنگری اساسی از رویکرد وظیفه‌محوری توأم با همانندی با جمع، به لذت‌محوری توأم با ارزش دانستن فردگرایی تغییر پیدا کرده است؛ براساس این نظریه‌ها، معنای فرزند برای زوجین دهه نود به بعد، همان معنای فرزند برای زوجین یک یا دو دهه قبل نیست. حتی اگر زوجین از نظر شرایط مالی و اجتماعی آمادگی داشتن فرزند را داشته باشند، آن‌چه منجر به فرزندآوری می‌شود، باورهای فرهنگی نوینی است که در هویت آن‌ها شکل گرفته است؛ بنابراین، شرایط انتخابی (علی)، تحمیلی و ساختاری (مداخله‌گر) و درک مشارکت‌کنندگان از خود و هویت جدید خود، منجر به شکل‌گیری هویتی جدید در آن‌ها گشته و این هویت جدید، نگرش متفاوت‌تری به معنای فرزند و فرزندآوری ایجاد می‌کند.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش.

۲-۲. پرسش‌های پژوهش

پرسش‌های این پژوهش در راستای رسیدن به مدل پژوهش که براساس درک (پدیده)، شرایط علی و مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدهای پدیده مورد نظر می‌باشد، عبارت است از: پرسش اصلی، هویت‌های معاصر زوجین چگونه موجب واکاوی معنای فرزند در خانواده‌های شکل‌گرفته در دهه ۹۰ می‌گردد؟

پرسش‌های فرعی: ۱- در نظر زوجین، فرزندآوری چه معنایی دارد؟ (درک)
 ۲- تلقی مشارکت‌کنندگان از مفهوم مادری و پدری در دوران معاصر، چیست؟ (درک)
 ۳- مشارکت‌کنندگان، چه تعریفی از هویت خوددارند؟ (درک) ۴- چه عواملی سبب‌ساز تغییر نگرش و بازاندیشی در معنای فرزند و فرزندآوری در مشارکت‌کنندگان، گردیده است؟ (علل) ۵- چه شرایط و زمینه‌هایی باعث گرویدن مشارکت‌کنندگان به تغییر نگرش و بازاندیشی در مفهوم و معنای فرزند، گردیده است؟ (شرایط مداخله‌گر)
 ۶- استراتژی‌هایی مشارکت‌کنندگان برای هم‌خوانی بهتر با هویت جدید چیست؟ (راهبردها) ۷- پیامدهای تغییرات هویتی و نگرش به ازدواج و فرزندآوری در زوجین مشارکت‌کننده در پژوهش، چه بوده است؟ (پیامدها)

۳. روش پژوهش

روش این پژوهش، نظریه زمینه‌ای (گرنند تئوری) می‌باشد. جامعه مورد مطالعه این پژوهش، شامل ۲۴ نفر از زوجینی هستند که در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، ازدواج نموده و قصد فرزندآوری ندارند و هم‌چنان بدون فرزند هستند، را دربر دارد. این افراد با روش انتخاب هدفمند از بین واجدین شرایط مطلع و آگاه از موضوع پژوهش انتخاب گردیدند. تعداد مشارکت‌کنندگان را رسیدن به مرحله اشباع داده‌های نظری و تاحدودی، مفهومی، تعیین نمود. تمام مشارکت‌کنندگان در پژوهش دارای تحصیلات دانشگاهی (حداقل لیسانس) بوده و به جز دو نفر از خانم‌ها، بقیه شاغل بودند؛ بنابراین جامعه مشارکت‌کنندگان یک نمونه خاص و شاخص از افراد تحصیل کرده و دارای جایگاه اجتماعی متوسط به بالا هستند که این مشخصه، در نتایج و یافته‌های پژوهش، تأثیرگذار است. مکان انجام مصاحبه‌ها در فضاهای عمومی مثل پارک یا کافه و در محوطه دانشگاه بود. زمان انجام مصاحبه‌ها بین بیست دقیقه تا یک ساعت به طول می‌انجامید.

محقق در این پژوهش با رعایت اصول اخلاقی پژوهش، اسامی را با نظر مشارکت‌کنندگانی که مایل نبودند اسم اصلی آن‌ها ذکر شود، از اسم مستعار استفاده نموده است. برای ایجاد حساسیت نظری، محقق، به مرور ادبیات نظری و تجربی (برخی

جدول ۱. مشخصات پاسخ‌گویان.

شماره	نام	سن	جنسیت	تحصیلات	شغل	سال ازدواج	سن ازدواج ^۵
۱	ترانه	۳۵	زن	دکتر	داروساز	۱۳۹۰	۲۵
۲	مونیکا	۳۹	زن	لیسانس	حسابدار	۱۳۹۰	۳۰
۳	امیرعباس	۳۶	مرد	لیسانس	آزاد	۱۳۹۱	۲۸
۴	مسعود	۲۸	مرد	فوق لیسانس	کارمند	۱۳۹۵	۲۴
۵	عاطفه	۳۳	زن	فوق لیسانس	گرافیکست	۱۳۹۵	۲۹
۶	علیرضا	۴۰	مرد	لیسانس	آزاد	۱۳۹۰	۳۱
۷	بهار	۳۷	زن	لیسانس	گرافیکست	۱۳۹۰	۲۸
۸	تهمینه	۳۶	زن	فوق لیسانس	خانه‌دار	۱۳۹۰	۲۷
۹	شیوا	۳۰	زن	فوق لیسانس	مشاور	۱۳۹۰	۲۱
۱۰	شیرین	۲۵	زن	فوق دیپلم	خیاط	۱۳۹۴	۲۰
۱۱	فرزاد	۳۹	مرد	فوق لیسانس	آزاد	۱۳۹۵	۳۵
۱۲	سیما	۳۹	زن	دکتر	کارمند	۱۳۹۵	۳۵
۱۳	الیه	۳۷	زن	دکتر	کارمند	۱۳۹۲	۳۰
۱۴	سامان	۳۸	مرد	لیسانس	آزاد	۱۳۹۲	۳۱
۱۵	حامد	۲۸	مرد	فوق دیپلم	کارمند	۱۳۹۴	۲۳
۱۶	امیرحسین	۳۲	مرد	فوق دیپلم	کارمند	۱۳۹۰	۲۳
۱۷	نسیم	۲۸	زن	فوق دیپلم	حسابدار	۱۳۹۰	۱۹
۱۸	محدثه	۲۳	زن	لیسانس	خانه‌دار	۱۳۹۶	۳۰
۱۹	زهرا	۳۷	زن	دکتر	مدرس	۱۳۹۰	۲۸
۲۰	سینا	۳۶	مرد	فوق لیسانس	کارمند	۱۳۹۱	۲۸
۲۱	سهیلا	۳۲	زن	دکتر	پرستار	۱۳۹۰	۲۲
۲۲	آزاده	۴۲	زن	دکتر	کارشناس آموزش	۱۳۹۰	۳۲
۲۳	رضا	۴۰	مرد	لیسانس	معلم	۱۳۹۲	۳۲
۲۴	مریم	۳۴	زن	لیسانس	مهندس	۱۳۹۰	۲۴

نظریه‌های مربوطه، مقالات و کتاب‌هایی مرتبط با موضوع، پرداخته است؛ هم‌چنین در این پژوهش، برای کسب اعتماد نسبت به یافته‌های پژوهش، از روش‌هایی چون: ارزیابی توسط مشارکت‌کنندگان، کنترل و بازبینی یافته‌های مفهومی و نظری توسط استادان راهنما و مشاور و مقایسه‌های تحلیلی استفاده گردیده است.

۱- کنترل یا اعتباریابی توسط اعضا: در این پژوهش با صحت‌سنجی مقوله‌های استخراج‌شده با نظر پاسخ‌گویان (۱۲ نفر) از آن‌ها خواسته شد تا یافته‌های کلی به دست آمده را ارزیابی کرده و درمورد آن نظر دهند. مشارکت‌کنندگان، صحت یافته‌های به دست آمده را تأیید نمودند.

۲- مقایسه‌های تحلیلی: یافته‌های میدانی پژوهش، با مرور و برگشت مجدد به نظریه‌ها و داده‌های خام و سیر از قیاس به استقراء، صحت یافته‌های انتزاعی بازبینی شد.

۳- استفاده از فن ممیزی: در مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی از نظرات استادان راهنما و مشاور و نیز کارشناسان آشنا با روش استفاده گردیده است. جریان کدگذاری باز در این پژوهش بدین صورت بود که هر مصاحبه، به محض رسیدن به منزل، نگارش و سپس تمام نکات مهم آن وارد جدول کدگذاری باز می‌شد. در مرحله دوم، تمام داده‌هایی که به یک مفهوم مشترک اشاره داشتند را پشت سرهم مرتب و خرده‌مقوله‌ای که مشتمل بر همه مفاهیم مشترک باشد، انتخاب می‌شد. در مرحله بعد، خرده‌مقولات به دست آمده را در طبقه‌ای انتزاعی‌تر که شمول بیشتری نسبت به مرحله قبلی داشت، به نام «مقولات» قرار می‌گرفت. این مراحل در طول انجام گردآوری داده‌ها، به صورت رفت و برگشت به میدان و فرآیندی بوده است. برای تشریح بیشتر روند کار گذار از داده‌های خام به مفاهیم، به یک نمونه از مصاحبه‌های کدگذاری شده اشاره می‌شود. در جدول ۲، روند کلی کدگذاری باز و سیر از مفاهیم به خرده‌مقولات و مقولات با توجه به داده‌های پژوهش، آمده است.

جدول ۲. نمونه کدگذاری باز.

کد	داده‌های خام	مفاهیم
کد ۱۲(۱)	به نظرم فرزند به نوبه خود به انتخابه نه اجبار	انتخابی بودن فرزند خواهی (درک از معنای فرزند)
کد ۱۵(۸)	تصورم از پدر بودن تمام مدت دغدغه داشته مثل پدرم.	تأثیر رنج‌های پدر در درک از مفهوم پدری
کد ۴(۱۰)	جامعه‌ای رو که خودم نمی‌پسندم چرا باید به نفر دیگه بهش اضافه کنم	تحمیل شرایط جامعه بر نخواستن فرزند
کد ۱۹(۲۱)	دو نفر پایه سفر باشند، حیوان خونگی داشته باشند	تفریحات و داشتن حیوان خانگی (استراژی)

۴. یافته‌های پژوهش

بعد از کدگذاری مصاحبه‌ها، انتخاب مفاهیم و سیر از استقراء به قیاس و رسیدن به خرده‌مقولات و مقوله‌های اصلی، درنهایت مدل پارادایمی محوری «تقدم رهابودگی به تقدیم»، به عنوان پدیده محوری انتخاب شد. منظور محقق از اصطلاح محوری تقدم

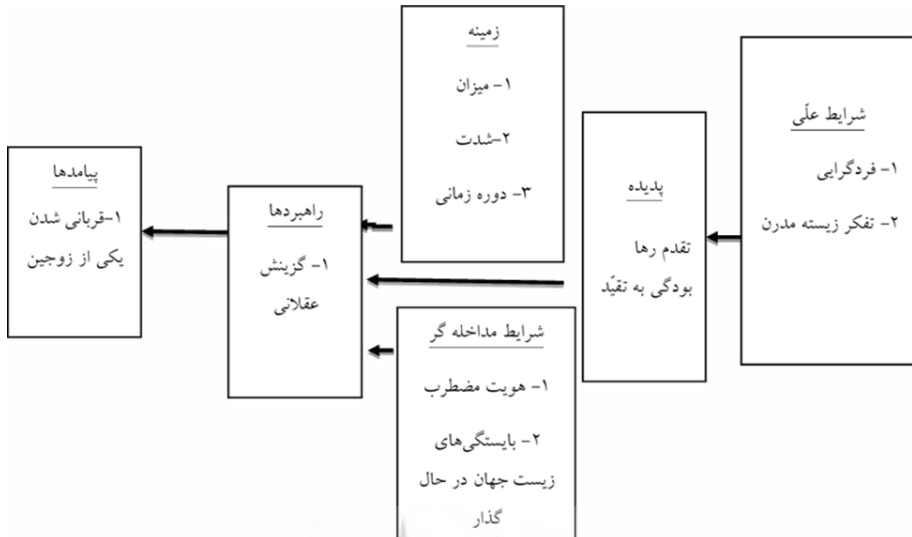
جدول ۳. سبیر از مفاهیم به خرده‌مقوله و مقوله.

مقولات	خرده مقولات	مفاهیم	کد
تفکر زیسته مدرن (شرایط علی)	فرزند ناخواهی انتفاعی	فرزند ناخواهی به دلیل ترس از تکرار تجربه‌های پدر	کد(۱۴-۱۹)
		قدرشناسی اطرافیان نسبت به والدین (علل فرزند ناخواهی)	
		زیر سؤال بردن فرزندآوری	
	تغییرات نگرشی بین نسلی	تغییرات نگرشی بین نسل جدید و قدیم	کد(۱-۳)
		دغدغه‌های متفاوت بین دو نسل	

رهابودگی به تقیّد، ترجیح دادن و انتخاب زندگی آزادانه و بدون دغدغه‌های فرزند به مسئولیت و تقیّد ناشی از داشتن فرزند است. الگوهای حاکم بر جامعه مدرن امروزی، تعریف نوینی از سبک و شیوه زندگی ارائه نموده است. این سبک مدرن، به گونه‌ای است که تقیّد و محدودیت‌های اجتماعی می‌تواند باعث برهم زدن مناسبات آن گردد. لزوم رها بودن برای لذت بردن از زندگی یا وقت کافی داشتن برای اشتغالات دیگر شغلی، اجتماعی و تحصیلی، ضروری به نظر می‌رسد.

۱-۴. پدیده محوری تقدم رهابودگی به تقیّد

منظور محقق از اصطلاح محوری تقدم رهابودگی به تقیّد، ترجیح دادن و انتخاب زندگی آزادانه و بدون دغدغه‌های فرزند به مسئولیت و تقیّد ناشی از داشتن فرزند هست. الگوهای حاکم بر جامعه مدرن امروزی، تعریف نوینی از سبک و شیوه زندگی ارائه نموده است. این سبک مدرن، به گونه‌ای است که تقیّد و محدودیت‌های اجتماعی می‌تواند باعث برهم زدن مناسبات آن گردد. لزوم رها بودن برای لذت بردن از زندگی یا وقت کافی داشتن برای اشتغالات دیگر شغلی، اجتماعی و تحصیلی، ضروری به نظر می‌رسد؛ بنابراین، مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، ترجیح می‌دهند وقت و انرژی خود را تحت مدیریت و کنترل داشته باشند و تا حد لازم از مقیّد بودن به مسئولیت، به ویژه مسئولیت فرزند خود را دور نگه دارند. مدل پارادایمی شکل ۱، به مانند مدل پارادایمی در روش گرندد تئوری، مدل نهایی برآمده از یافته‌های پژوهش هست که نشان دهنده این پدیده در بین مشارکت‌کنندگان می‌باشد که تقدم رها بودگی بر تقیّد، محور و هسته اصلی تغییرات معنای فرزند در بین زوجین دهه اخیر می‌باشد.

شکل ۱. مدل پارادایمی تقدم رها بودگی به تقید.

۲-۴. شرایط علی به وجود آورنده پدیده تقدم رها بودگی به تقید

۱- فردگرایی: فردگرایی و اولویت نیازها و ترجیح علایق فردی به نیازها و هنجارهای جامعه، پدیده نوظهور جهان معاصر هست. انسان در عصر مدرن با عنایت به آموزه‌های روان‌شناختی دریافت که خود و فردیتش مقدم بر جمع و جامعه هست. در قرون گذشته، یک نظم و سلطه محسوس از جانب مذهب، اقتصاد و فرهنگ‌های اجتماعی و یا قومی-قبیله‌ای بر فرد اعمال می‌گردید. دستاورد جهان معاصر و مدرن، کم‌رنگ شدن این سلطه و به منصف ظهور رسیدن این باور هست که هر فردی زیست جهان خودش را دارد و می‌تواند در قلمرو آن زیست جهان؛ سبک زندگی، علایق، سلیق و باورهای خود را داشته باشد. حتی اگر این سبک از زندگی، در تقابل یا زاویه دار با شاکله اصلی و غالب فرهنگی جامعه باشد.

- «عاطفه»: خودم رو یک آدم مستقل احساس می‌کنم که معتقدم انجام هر کاری باید در جهت بلوغ فکری و رفتاری خودم باشه. در انتخاب دوستان یا وقت گذاشتن با اطرافیان و دوستان هم همین مسأله رو خیلی در نظر می‌گیرم که آیا این حضور برام خوبه، آیا بهم آرامش و خوشی یا یه تجربه خوب می‌ده یا برعکس. از نظر اجتماعی من رو آدم درون‌گرایی می‌دونن. یه مقدارم این جووری هستم البته. بیشتر دوست دارم تجربه‌های جدید کشف کنم. بله تا حدود زیادی تفاوت کرده. قبلاً خیلی خودم را در قید و بند نظرات مردم اسیر کرده بودم؛ اما در طی سال‌های اخیر و به خصوص بعد

از دوران تحصیلی ارشدم، روند زندگی‌م از جلب نظر مردم به جلب رضایت و نظر خودم شیفت پیدا کرده.

- «زهرا»: تا ۷ سال بعد از ازدوایم، همسرم مانع از بچه‌دار شدن مون بود و مدام به من گفت که شرایط اقتصادی و شرایطی که الان جامعه داره واقعاً شرایط مناسبی نیست برای بچه‌ها و بهتره که راحت زندگی کنیم، زندگی خودمان را پیش ببریم و همه امکانات و درواقع برای خودمون داشته باشیم؛ البته ایشون بیشتر نگران این بود که آسایشش به هم نخوره و همیشه هم دلیلش این بود که بینم هر موقع که دلمون بخواد می‌تونم سفر بریم، هر موقع که بخوایم مهمونی بریم، هر جا می‌تونیم بریم؛ ولی بچه داشته باشیم که این امکان و نداریم و بچه دست‌وپا گیر ما می‌شه و روزهای جوانی مون تلف می‌شه برای داشتن یه بچه‌ای که بخوایم بزرگش کنیم و ما دیگه نمی‌تونیم اون که باید از زندگی مون لذت ببریم و استفاده کنیم.

- «سیمنا»: به نظرم انسان عصر معاصر تفاوت‌های بسیار بنیادینی با انسان‌های اعصار قبلی داره؛ البته نه تمام انس آن‌ها. چون به‌هر حال هستند خیل عظیمی از آدم‌هایی که با نسل‌های قبلی خودشون از نظر محتوای ذهنی و اندیشه‌ای، مو نمی‌زنند فقط لباس‌ها و نوع پوشش و خوراک و منزل‌شون مدرن شده و تغییر کرده. به نظرم داشتن و نداشتن فرزند در زندگی هر فردی یه تصمیم کاملاً شخصییه و این‌طوری نیست که همه آدم‌ها بخوان و انتخاب کنند که بچه بیارند. برخورد و مواجهه اطرافیان هم باهام تا اینجا چندان بد نبود. فقط مادرم و خواهرم بودند که اصرار داشتند و چندتا از دوستانم که خودشون سال‌هاست بچه‌دار شدند. همون اوایل بهشون فهموندم که این تصمیم شخصییه؛ البته من فکر می‌کنم بیشتر فرزندان که دنیا اومدند، خواست والدینشون نبودند؛ بلکه به خاطر فشار و تحمیل عقیده اطرافیان، اونا مجبور به فرزندآوری شدند. فرزند نداشتن برای من پیامد مثبت و منفی نمی‌تونم بگم داشته یا نه. چون اصلاً قراری بر فرزندآوری نداشتم. به همسرم هم گفتم هر وقت حس کردی حس پدر شدن بهت غلبه کرده به آرامی از زندگی خارج شو.

۲- **تفکر زیسته مدرن**: انسان هرگز نمی‌تواند منفک و جدا از اصول و ساختارهای حاکم بر جهان خویش زندگی کند، پرواضح است که مسائل دنیای مدرن بر انسان معاصر و زیست جهان او نیز تأثیر می‌گذارد. عصر مدرن، شیوه زیست مدرن را طلب می‌نماید. این شیوه و سبک زندگی مدرن، محصول باورها و افکار مدرن هست؛ بنابراین، زیست جهان مدرن، به باور محقق، یک شیوه زندگی متنوع، متکثر و به نسبت فردگرا و آزاد هست که قابلیت تغییر و تحول بالایی داشته باشد. فرد مدرن در جهان امروزی کشور ما، هر لحظه باید خیلی بیشتر از هم‌نوع و هم‌وطن خود نسبت به

صدسال قبل، آماده مهاجرت، طلاق، مجرد دائمی، تغییر شغل و... باشد. این تغییرات مستلزم رها بودن افراد از قید و بندهای زندگی سنتی زناشویی و کاهش مسئولیت‌های آن‌ها در این زندگی هست.

- «**امیرحسین**»: این انتخاب خودمونه که زندگی مون رو سخت نکنیم. با همسر همکار هستیم و هر دو در داروخانه مشغولیم. اونجا هم‌دیگه رو دیدیم. سه سال باهم آشنا شدیم، بدون حرف ازدواج. بعد من اول به خودشون مطرح کردم و اجازه خواستگاری گرفتم. بقیه مراسم با حضور خانواده‌ها ادامه پیدا کرد.

- «**فرزاد**»: مهم‌ترین مشخصه اجتماعی بنده، انتخاب و تفکر مستقلم هست؛ به دور از فشارهای جامعه و به‌ویژه خانواده. چون در تفکرات شخصی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هیچ‌وقت دنباله‌رو نبودم. قطعاً در ده سال اخیر تغییرات و تحولات بسیار عمده‌ای از نظر هویتی و شخصیتی پشت سر گذاشتم. به‌رحال ورود از دنیای جوانی به پختگی اواخر دوران جوانی، همیشه همراه با تغییرات اساسی هست. منم در این دوره چه از نظر مشی سیاسی، چه تفکرات و روابط اجتماعی و بین فردی، تغییراتی داشتم. یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های زندگی من، ازدواجم هست. ده سال تمام همسر رو در تظاهرات خیابانی دیدم و دقیقاً بعد از ده سال بالاخره ازدواج کردیم. تمام این مدت، یا خود همسر من هنوز در مورد ازدواج مصمم نبود یا با مخالفت شدید مادرم روبه‌رو بودم؛ به‌رحال ازدواج من یک عصیان تمام عیار بود به تمام الگوها و سلیقه سنتی خانواده خودم.

۳-۴. شرایط مداخله‌گر به وجود آورنده پدیده تقدم رها بودگی به تقید

۱- **هویت مضطرب**: به باور بسیاری از اندیشمندان، از جمله «پل والری»، اضطراب، یک نشانه از فروپاشی و زوال در عصر مدرن است. انسان عصر مدرن، انسانی رها شده از قیود معنوی، مذهبی و فرهنگ جمعی است که باید بتواند براساس فردیت و تفکر مدرن خود، شیوه زیست مدرنی داشته باشد. زیست جهان مدرن، برخلاف زیست جهان سنتی که با روابط و حمایت‌ها و وابستگی‌های خانوادگی، قومی، ملی و مذهبی به هم تنیده شده بود، یک زیست جهان آزاد و رها شده هست. اضطراب و دل‌واپسی نسبت به موقعیت خود در آینده، یکی از پیامدهای عصر مدرن هست؛ بنابراین، هویت عصر مدرن، هویتی مضطرب و ناآرام نسبت به هویت‌های نسل‌های پیشین هست. این هویت مضطرب به‌عنوان مانعی برای تشکیل خانواده و فرزندآوری با سبک و سیاق سنتی خود هست.

- «**سامان**»: دور و اطرافم آدم‌های متأهلی هستند که مشکلات شون چندین برابر مشکلات منه. چون فقط خودشون نیستند یکی-دو تا بچه هم سرنوشت نامعلوم شون

گره خورده به سرنوشت اینا. آدمی که نزدیک چهل سالگیش وضعیت مالی ثابتی نداشته باشه، حق داره یکی دیگه رو هم بیاره این دنیا؟ من وضع درآمد جوریه که به زحمت کفاف خودم رو می‌ده. واقعاً نه از نظر احساسی چیزی دارم واسه بچه خرج کنم، نه از نظر مالی. آخه اصلاً مگه این دنیا چی داشت واسه ما؟ خودمون از پدر و مادرمون چی دیدیم که بخوایم همون راه رو تکرار کنیم.

- «ترانه»: والدین من و به خصوص مادرم و همسر من گفتند ببین تو چه قدر به ما کمک می‌کنی و به دادم می‌رسی، پس فردا بچه تو برای تو همین کارارو می‌کنه و اینجا بود که من احساس کردم چه لزومی داره که بچه را اسیر بکنم. دید من با اونا یکی نیست و دوست نداشتم یک جور دیگه از بچه بیگاری بکشم یا باج‌دهی داشته باشم. چرا باید یک موجودی رو بیارم که پس فردا وقتی که نیستم اون بچه عذاب بکشه؛ بچه نباشه تا یه روز اگه من نباشم به جایی از این دنیا برنخوره. به قول معروف اگه یه روزی من نباشم می‌خواد چه خاکی تو سرش بریزه؟ نه قطعاً این بچه خیلی عذاب می‌کشه و از آنجا که انسان یک موجود فانیه، معلوم نیست من تا چندسالگی بچه بتونم کنارش باشم.

۲- بایستگی‌های زیست جهان در حال گذار: انسان عصر مدرن، انسانی است که با ویژگی‌هایی چون: فردگرایی، انسان‌گرایی، تکنولوژیک، سکولار و معتقد به علم شناخته می‌شود. این انسان با هویت مدرن، لاجرم باید به الزامات و اصول عصر مدرن پای بند باشد. محقق در این پژوهش، نام این پای بندی و تقید به اصول حاکم بر عصر مدرن را «بایستگی‌های زیست جهان مدرن» می‌نامد؛ زیرا انسان همواره در چارچوب ساختاری زمینه و زمانه خود، مجبور به انتخاب و گزینش هست.

- «عاطفه»: من با همسر من نسبت فامیلی داریم. قبلاً هیچ رابطه دوستی باهم نداشتم. اما خب هم دیگه رو می‌شناختیم تا حدودی. پدر و مادرم با این ازدواج موافق بودند از اول. اما من خب زمان زیادی برای تصمیم قطعی گذاشتم. تقریباً چهار سال به این ازدواج فکر کردم؛ یعنی اگه بخوام بگم سنتی بود یا مدرن یه جورایی تلفیق هردوشون. چون در ازدواج سنتی بیشتر ملاک پسند و نظر بزرگ‌ترهاست؛ اما ازدواج من کاملاً در حالت اختیار کامل از سمت خودم بود. نسبت به بچه کلاً رویکرد مثبتی؛ اما این که اون بچه خودم باشه، نه. راستش تغییر کرده الان مصمم‌تر هستم که نمی‌خوام مادر بشم. قبلاً در این مورد مطمئن نبودم. خواست قلبی و بیشتر خواست منطقی خودمه. هیچ تحمیلی نیست. اون چهارسال هم فرصت خوبی بود تا در همه زمینه‌ها با همسر من به توافق برسیم. انتخاب بی‌فرزندی یک تصمیم دو جانبه و خواست قلبی هردومونه. از نظر جایگاه اجتماعی

که خب تأثیری نداشته، اما از نظر شغلی، بعد از ازدواج هردوی ما پیشرفت‌های قابل توجهی داشتیم.

- «بهار»: من یک آدم فعال و اجتماعی هستم. فرمت خونه دار ندارم. کار کردن برام خیلی اهمیت داره (کار کردن بیرون از خونه). کلاً آدم طبیعت‌گردی هستم، خیلی مسافرت و دوست دارم و دوست دارم خیلی اکتیو فعال باشم و سکون را نمی‌پسندم. مسئولیت من داخل خونه بیشتر شده. قبلاً مسئولیتیم فقط مربوط به کارم بود و فعالیت‌های اجتماعی که خارج از خونه داشتم به عنوان یک آدم مجرد، اما بعد از ازدواج من یک تعادل بین کار و فعالیت‌های اجتماعی و زندگی داخل خونه به وجود آمد و همین باعث شد سطح فعالیت‌های خارج از خونه به مقداری کمتر بشه یا هم‌زمان با همسر من به کاری روان‌انجام بدم کلاً فعالیت‌های اجتماعی بیرون از خونه کمتر از قبل شده برام. من به‌شخصه، خیلی مخالف هستم و چه در زمان ازدواج و چه در داخل زندگی، زن و شوهر سیستم سنتی را اصلاً نمی‌پسندم؛ به همین دلیل، هم خودم ازدواج سنتی نکردم و زندگی متأهلیم هم سنتی نیست که من زن خونه باشم و مرد بیرون از خونه کار کنه نداشته‌ام و همه چیز درواقع مشترک بود و با تعامل انجام شده و پیش‌رفتیم. نگاه من به فرزند اصلاً سنتی نیست. هیچ‌وقت نظرم درباره فرزند این جور نبوده.

۴-۴. راهبردهای مشارکت‌کنندگان در پدیده تقدم رهابودگی به تقید

۱- **گزینش عقلانی:** انتخاب براساس منطق و عقل، برای برگزیدن بی‌فرزندگی دائمی، یا به تعویق انداختن آن براساس محاسبات و استدلال‌های عقلی، راهکاری برای کسب آزادی بیشتر و تقید کمتر هست. انسان عصر مدرن، ناگزیر به انتخاب و گزینش برای زندگی خود هست. در این میان، فشارها و تحمیل‌هایی از سمت جامعه و خانواده، او را تحت تأثیر قرار می‌دهد، اما آن‌چه فرد درنهایت باید انتخاب نماید، تصمیمی براساس منطق و عقل عصر مدرن هست.

- «**تهمینه**»: راستش برای من موضوع اینه که همیشه می‌گفتم بچه نباید بیاد زندگی‌ام، توی اون جمع درواقع داشتم انکار می‌کردم؛ چون جو زندگی طوری بود که نمی‌شد بچه بیاد توش، درواقع داشتم حرف‌های گنده‌تر از دهنم می‌زدم. این بود که رفته‌رفته این فکر بچه دار شدن کم‌رنگ شد و می‌شه گفت که کاملاً منهدم شد توی دهنم.

خب فرزندآوری یکی از اون اصول سنتی هست که من با عقل و منطق خودم باهاش موافق نیستم. نه این‌که بگم فرزندآوری فی‌نفسه بده. برای من و همسر و شرایطی که داریم خوب نیست؛ یعنی دلخواه نیست. خب من قبل از ازدواج که چندان به این

موضوع فکر نمی‌کردم اما به عنوان یک پسر خودم رو با پدرم مقایسه می‌کردم و مشکلات و دغدغه‌های فکری پدرم رو می‌دیدم که همه اون دغدغه‌ها به خاطر بچه‌هاش بود. اول که خیلی بچه‌تر بودم پدرم بابت تهیه جهیزیه خواهر بزرگم خیلی زیر بار قرض رفت و بعد اختلافات خواهرم با خانواده شوهرش و بعدترها طلاق خواهر کوچک‌ترم. این اتفاق‌ها خیلی روی پدرم تأثیرات بدی داشت. خیلی کم خوشحال بود. انگار سهمش از این زندگی نگرانی و غصه خوردن برای بچه‌هاش بود. این مسائل باعث شد من یه کمی بترسم از پدر شدن. هردوی ما سر فرزند نخواستن توافق داریم. اما اگه یه روزی بعد از سال‌ها نظر یکی مون عوض شد قطعاً با صحبت کردن می‌تونیم حلش کنیم؛ یعنی می‌تونیم از امتیازات زندگی متأهلی استفاده کنی بدون دردهای فرزندی.

- «نسیم»: اما ما در این جامعه بسته سنتی افتادیم دور یه سیکل باطل. هیچ فکر و انتخابی از خودمون نداریم. مادرها مون هر کاری کردند ما هم باید همون کارو بکنیم. هیچ تحمیلی وجود نداره. نه در این مورد، نه در موارد دیگه. مهم‌ترین راهبردم شناخت بیشتر خودمه. مقایسه خودم با زن‌های دیگه و سعی در بهتر کردن من امروز از من دیروزم. توضیح اضافی دیگه این‌که به نظرم زندگی بالا پایین‌های زیادی داره. شاید امروز یه چیزی تو رو اذیت کنه، اما فردا همون اذیت شدن پله تو بشه برا بالا رفتن. آدم باید مدام خودش رو به روز کنه و از دانش و ادبیات و شعر و رمان و هر چیزی که بهش بینش بهتری می‌ده استفاده کنه.

۴-۵. پیامدهای پدیده تقدم رهابودگی به تقید

۱- **قربانی شدن یکی از زوجین:** انتخاب بی‌فرزندی دائمی، امری فردی نیست، بلکه یک تصمیم حداقل دوفره است. تفاهم دو جانبه در این انتخاب، ممکن است کمتر به وقوع بپیوندد و یکی از زوجین، در این تصمیم از نظر و انتخاب قلبی خود، عقب‌نشینی نماید. در این مواقع حس قربانی بودن، حسی است که از همان ابتدا یا به مرور خود را نشان می‌دهد.

- «ترانه»: از سمت من خواست قلبیه (براساس صحبت‌هایی که باهم داشتیم)، اما برای همسران یک حس تحمیلی هست از سمت من (بی‌فرزندی). خیلی وقت‌ها متهم شدن به این‌که دارم به همسرم زور می‌گم؛ در صورتی‌که من به همسرم خیلی سال پیش گفتم اگه بچه می‌خواد می‌تونه بره دنبال زندگی خودش؛ البته خیلی خوشحالم از این‌که منو ترجیح داد و به نظر من احترام گذاشت.

- «امیرعباس»: اما روی همسرم می‌بینم جدیداً پیامدهایی داشته. این‌که شیوا هم مثل زنای دیگه دوست‌داره مادر بشه. زنا با مادر شدن احساس امنیت دارند. احساس

بزرگی دارن. احساس جالبی وقتی می‌بینم الآن چه جوری به حیوانات عشق می‌ده، براشون وقت می‌ذاره چه جوری ناز و نوازش شون می‌کنه و احساس مادری و به‌طور غریزی درون تمام خانم‌ها هست. دارم می‌بینم، ولی به خاطر مشکلی که من دارم از فرزند صد درصد داره اذیت می‌شه. درسته، وانمود می‌کنه که براش مهمه نیست؛ اما من می‌بینم که داره اذیت می‌شه، مادر شدنو ازش گرفتم و ترس‌هایی که درونم هست رو نمی‌تونم براش بیان کنم و این مشکل به‌وجود آمده.

۵. نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش شیرکوند و همکاران (۱۴۰۱)، با عنوان، شناخت هویت‌های معاصر و فرزند ناخواهی در میان زوجین جوان، مبنی بر، «سیئالیت هویت»، و تغییر نگرش زوجین در هویت‌های جدید درخصوص معنای فرزند، هم‌افق با یافته‌های این پژوهش است. یافته‌های این پژوهش، نتایج پژوهش ابراهیمی (۱۳۹۹)، با عنوان «حق فرزندخواهی زوجین از یک‌دیگر از منظر فقه امامیه، مبنی بر این‌که، در صورت فرزندخواهی از سوی یکی از زوجین، دیگری ملزم به داده این حق طبیعی به وی هست، تأیید نمی‌کند. نتایج پژوهش افرا (۱۳۹۹)، مبنی بر این‌که، رضایت از زناشویی و حمایت اجتماعی خانواده تغییرپذیرترین ابعاد تغییرات خانواده در مواجهه با فردگرایی هستند، با یافته‌های این پژوهش قابل رد یا تأیید نیست. یافته‌های پژوهش رفعت‌جاه (۱۳۹۷)، چون به با بررسی ابعاد و میزان نذهبی بودن زنان تحصیل‌کرده با سایر زنان با درجات مذهبی بودن متفاوت پرداخته است، قابل رد یا دیدید با یافته‌های این پژوهش نیست. در مقایسه نظریات مطرح‌شده با یافته‌های پژوهش، می‌بینیم که انسان عصر مدرن، از لحاظ باورهای فرهنگی و هویتی، متأثر از بایستگی‌های دنیای مدرن، دچار تحولات نگرشی محسوس شده است. بی‌قوامی و عدم پای‌بندی یا تعصب نسبت به هویت‌های پایدار سنتی، مانند هویت پدری و مادری، بسترساز عادی شدن ازدواج‌های بدون فرزند و پذیرش اجتماعی این انتخاب در جامعه گردیده است. نظریه‌گذار دوم جمعیتی، به‌طور کامل و جامع تبیین‌کننده نتایج این پژوهش مبنی بر اولویت خواسته‌ها و اهداف و علایق فردی بر نقش‌ها و انتظارات سنتی درخصوص پذیرش نقش پدری و مادری است.

در طول این قرن، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، با توجه به روند روبه‌رشد تحولات مدرن در زندگی روزمره افراد، تغییرات قابل‌تأملی در حوزه هویت و تفکرات و سبک زندگی به‌وجود آمده است. مقوله ازدواج و فرزندآوری نیز، از این تغییرات مصون نمانده است. زوجین جوان، در مواجهه با انتخاب زوج و فرزندآوری دیگر مثل والدین خود

نمی‌اندیشند. هویت جدید مدرن، شیوه جدیدی را بنا نهاده که در آن، فرزندخواهی و تمایل به فرزند به مثابه تقید و محدودیت اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی قلمداد می‌گردد. سیر یافته‌های این پژوهش بر مبنای همین تغییرات و تحولات هویتی و واکاوی معنای فرزند و فرزندآوری حکایت از تغییر رویکرد زوجین به فرزند به عنوان یک اصل لازم برای تداوم زندگی زناشویی دارد. فرزندآوری در بین مشارکت‌کنندگان پژوهش، یک امر محدودیت‌آور تلقی می‌گردد که این تقید در مغایرت با بایسته‌های عصر مدرن است. این تغییر نگرش در زوجین، محصول هویت مدرن، ورود زنان به عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و آموزشی است. رشد فردگرایی و محدودیت‌های اقتصادی منبعت از شرایط کنونی کشور نیز، عامل دیگری در این تغییر رویکرد به حساب می‌آید.

در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش که، هویت‌های معاصر زوجین چگونه موجب واکاوی معنای فرزند در خانواده‌های شکل‌گرفته در دهه ۹۰ می‌گردد؟ باید گفت، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که، مشارکت‌کنندگان در پژوهش، نسبت به معنای فرزند در زندگی و وجوب آن دچار بازاندیشی و بازمعنایی می‌باشند که ریشه این تغییرات بازاندیشانه در تغییرات هویت سنتی به مدرن می‌باشد. برای پاسخ به پرسش، در نظر زوجین، فرزندآوری چه معنایی دارد؟ (درک)، باید گفت: درک زوجین دهه اخیر از فرزند و الزام آن برای ادامه و قوام زندگی زناشویی، با گذشته تفاوت دارد؛ این تفاوت، به تفاوت نگرشی زوجین معاصر که برآمده از تفکر غالب مدرنیته می‌باشد، برمی‌گردد. در پاسخ به این پرسش که، تلقی مشارکت‌کنندگان از مفهوم مادری و پدری در دوران معاصر، چیست؟ (درک)، می‌توان گفت: مفهوم مادری و پدری دیگر امری ضروری برای زوجین نمی‌باشد، بلکه آن‌ها از زوایای دیگری چون، شرایط (به‌زعم آن‌ها) نامناسب جامعه فعلی برای فرزند یا اولویت پیشرفت فردی در زمینه‌های مختلف بر صرف کردن زمان و انرژی برای فرزند و یا تقدم رها بودن و در قیدوبند فرزند نبودن به انتخاب پدری و مادری، به معنا و مفهوم فرزند، می‌نگرند. در پاسخ به این پرسش که، مشارکت‌کنندگان، چه تعریفی از هویت خود دارند؟ (درک)، با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش، هویت‌های تعریف‌شده از جانب مشارکت‌کنندگان، ناظر بر سیال بودن و اثرپذیری آن از رویدادهای محیط و دوره خود و ترجیح رها بودن بر مسؤول بودن و تقید می‌باشد.

در پاسخ به این پرسش که چه عواملی سبب‌ساز تغییر نگرش و بازاندیشی در معنای فرزند و فرزندآوری در مشارکت‌کنندگان، گردیده است؟ (علل)، باید گفت: این تغییرات نگرشی، حاصل تغییرات هویتی در نسل جوان زوجین می‌باشد که عواملی مانند فردگرایی و بایستگی‌های زیست جهان مدرن، در آن نقش اساسی دارد. در

پاسخ به این پرسش که چه شرایط و زمینه‌هایی باعث گرویدن مشارکت‌کنندگان به تغییر نگرش و بازاندیشی در مفهوم و معنای فرزند، گردیده است؟ (شرایط مداخله‌گر)، می‌توان به هویت مضطرب و بایستگی‌های زیست جهان مدرن، اشاره کرد.

در پاسخ به این پرسش که استراتژی‌هایی مشارکت‌کنندگان برای هم‌خوانی بهتر با هویت جدید چیست؟ (راهبردها)، می‌توان گفت: استراتژی مشارکت‌کنندگان، گزینش عقلانی می‌باشد. به‌زعم آن‌ها خواستن فرزند، یک تصمیم غیرعقلانی به‌شمار می‌رود. اگرچه گاهی به‌نظر می‌رسد که انتخاب فرزندناخواهی از جانب یکی از زوجین می‌باشد، اما درنهایت هر دو زوج برای فرزندآوری نیاز به حمایت و هم‌دلی طرف دیگر دارند. نگرش‌های جدید، به‌ویژه رویکردهای فردگرایانه و خود‌اولیتی در زندگی، نقش بسیار مهمی در بین زوج‌های جوان، به‌ویژه زنان، در رسیدن به نگرشی فراکلیشه‌ای در مورد فرزند دارد؛ بنابراین، در پاسخ به آخرین پرسش پژوهش که عبارت است از، پیامدهای تغییرات هویتی و نگرش به ازدواج و فرزندآوری در زوجین مشارکت‌کننده در پژوهش، چه بوده است؟ (پیامدها)، می‌توان گفت، پیامد پدیدهٔ تقدم رهابودگی بر تقدیم، قربانی شدن یا حس فداکاری در یکی از زوجین می‌باشد.

۵-۱. پیشنهادهای برآمده از پژوهش

با توجه به تأثیر مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی در کنار تغییرات نگرشی و هویتی در زوجین جوان، در معنای فرزندخواهی، چشم‌انداز دهه‌های بعدی، علاوه بر پیری جمعیت، تغییرات شگرف در زیست جهان انسان مدرن می‌باشد که با تمایل و گرایش فزاینده به سمت فردگرایی، فاصله گرفتن و واهمه از پذیرش مسئولیت (چه ازدواج و چه فرزندآوری) و روی آوردن انسان‌ها به جایگزینی حیوانات یا سرگرمی‌های دیگر به جای فرزند می‌باشد.

- بنابراین، اقدامات اساسی کارشناسی شده درخصوص نگرش بازاندیشانه در افراد جامعه نسبت به الگوهای هویتی ارزشمند سنتی، مثل هویت مادر و پدری و زدودن آثار فرهنگی مبتنی بر فردگرایی افراطی در افراد و آگاه کردن آن‌ها نسبت به پیامدهای این نوع نگرش‌ها، الزامی به‌نظر می‌رسد.

- بسیار ضروری به‌نظر می‌رسد تا با به‌کار بستن سیاست‌های مدیریت‌شده و کارشناسی، در جهت برطرف نمودن موانع اقتصادی و محدودیت‌های اجتماعی که به‌نوعی افراد جامعه را دچار یاس یا ناهم‌دلی با سیاست‌های حاکمیت می‌نماید، در جهت زدودن آن سیاست‌ها، اقدام گردد.

- از سوی دیگر، با تولید برنامه‌های تخصصی برای به تصویر کشیدن آینده زوجین بدون فرزند، باعث ایجاد نگرش واقع‌گرایانه‌تر در آن‌ها شد، تا زوجین با علم و آگاهی بیشتری در خصوص فرزندآوری یا بی‌فرزندگی دائمی اقدام نمایند.

پی‌نوشت

1. <https://www.amar.org.ir>
2. Bennett
3. Manuel Castells
4. Sobotka

۵. منظور سنی که مشارکت‌کننده‌ها در آن سن ازدواج کرده‌اند.

کتابنامه

- ابراهیمی، بی‌بی‌رحیمه، (۱۳۹۹). «حق فرزندخواهی زوجین از یک‌دیگر از منظر فقه امامیه». فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۵۳ (۱): ۲۴-۷.
- استریناتی، دومینیک، (۱۳۸۸). نظریه‌های فرهنگ عامه. ترجمه ثریا پاک‌نظر، چاپ ششم، تهران: نشر گام نو.
- افرا، هادی، (۱۳۹۹). «تبیین جامعه‌شناختی رابطه فردگرایی و تغییرات خانواده در شهر بجنورد». رساله دکتری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان.
- اوجاقلو، سجاد؛ و سرایی، حسن، (۱۳۹۳). «مطالعه تغییرات زمانی ارزش فرزند در ایران». مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۳ (۲): ۲۸۳-۲۶۱.
- بنت، اندی، (۱۳۹۸). فرهنگ زندگی روزمره. مترجم لیلا جوافشانی و حسن چاوشیان، چاپ سوم، تهران: نشر اختران.
- ترکیان‌ولاشانی، صاحب‌جان؛ زمانی‌علویچه، فرشته؛ حیدری، زهرا؛ و شوشتری‌مقدم، الهه، (۱۳۹۸). «فرزندآوری عوامل سوق‌دهنده و بازدارنده». پایش، نشریه پژوهش‌کده علوم بهداشتی و جهاد دانشگاهی، ۱۸ (۳): ۲۴۹-۲۴۱.
- جی‌دان، رابرت، (۱۳۹۳). نقد اجتماعی پست‌مدرنیته: بحران‌های هویت. ترجمه صالح نجفی، چاپ دوم، تهران: نشر پردیس.
- جوکار، محبوبه؛ و صفورایی‌پاریزی، محمدمهدی، (۱۳۹۳). «مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران». پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، ۲ (۲): ۶۹-۳۹.
- چوپانی، یدالله، (۱۳۸۸). «پدیده جهانی شدن فرهنگ‌ها». فصلنامه سیاست دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۳ (۳۹): ۱۷۵-۱۵۵.

- رفعت‌جاه، مریم، (۱۳۹۷). «زنان جوان و بازتعریف معنا و نقش مادری مطالعه‌ای بر روی مادران ۲۵ تا ۴۰ ساله ساکن شهرری». جامعه‌شناسی ایران، ۱۸ (۴): ۱۶۴-۱۳۰.
- شایگان، داریوش، (۱۳۹۹). افسون زندگی جدید، هویت چهل تکه و تفکر سیار. چاپ یازدهم، مترجم: فاطمه ولیانی، تهران: فرزنان روز.
- شیرکوند، عاطفه؛ ذوالقدر، خدیجه؛ و قاسمی، عاصمه، (۱۴۰۱). «شناخت هویت‌های معاصر و فرزند ناخواهی در میان زوجین جوان». پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۸ (۲۷): ۱۵۶-۱۲۵.
- علی‌پور، رضا، (۱۳۹۹). «بررسی تأثیرات مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر تمایلات فرزندآوری با تأکید بر تفاوت نسلی (مطالعه موردی شهرستان بابل)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران.
- غفاری‌نسب، اسفندیار؛ قاسمی‌نژاد، محمدعلی؛ مساوات، سید ابراهیم؛ و حبیبی‌فراشبندی، سید مهدی، (۱۳۹۵). «بررسی جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر هویت ملی (مطالعه موردی: شهروندان ۵۱ سال به بالای شهر اقلید)». مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، ۴ (۴): ۳۵-۹.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۳). تجدد و تشخیص در جامعه جدید. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نی، چاپ نهم.
- نجاتیان، محمدحسین؛ شریفی، منصور؛ ابراهیم‌پور، محسن؛ زنجانی، حبیب‌الله؛ و بقایی‌سرابی، علی، (۱۳۹۸). «ملاحظات در نقد گذار دوم جمعیت‌شناختی با نگاه به ایران». نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۴ (۲۷): ۱۱۳-۸۵.
- Castells, M., (2009). *Communication power*. Oxford: Oxford University Press.
- Gurkan, T.; Ummanel, A. & Koran, N., (2021). "A Qualitaive Study on the Perchption of Fatherhood". *European Journal of Educational Sciences*, June 2021 edition, 8 (2): 1857- 6036.
- Jarnkvišt, K., (2018). *Childbearing and Marriage: Investigating the Importance of Context for Meaning-Making of First-Time Marriage*. Pages 38-58, Published online: 27.
- Keyes, C. M. & Shapiro, A., (2004). *Social Well-being IN The U.S. ADescriptive Epidemology*. Orville Brim.

- Sobotka, T., (2008). “The diverse faces of the Second Demographic Transition in Europe”. *Demographic Research*, 19: 171-224, DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.8.

- Zofei davander, A., et al., (2020). “Who makes the decision to have children? Couples’ childbearing intentions and actual childbearing”. *Advances in Life Course Research*, 43: 100-286.

